

EN NORDISK RÄTTSKÄMPE

Av professor G. O. ROSENQVIST, Åbo

I FINLAND har man nyss hyllat minnet av en av landets stora söner. Den 16 juli hade 100 år förgått, sedan friherre Rabbe Axel Wrede föddes, — patrioten, rättskämpen, betecknad som det svenska Finlands »grand old man». Även i Sverige har man skäl att ägna detta minne uppmärksamhet. För den generation, som under den ryska tsarismens förtryck kring sekelskiftet med sympati följde det passiva motståndet i Finland, var R. A. Wrede ett levande namn. I försvaret för Finlands rättsordning, ärvd från Sverige, var han en imponerande representant för västerländsk livssyn och ädla svenska traditioner. Därtill kommer att Wrede haft betydelse för den juridiska vetenskapens utveckling även i Sverige. Som Åbo Akademis, den nya akademiens, förste kansler har han en plats jämväl i nordisk universitetshistoria.

Wrede tillhörde en släkt, som haft en framträdande plats i Finlands kulturliv och är företrädd även i Sverige. Namnet är bekant från Sveriges historia: när Karl IX i slaget vid Kirkholm år 1605 omringats av polackerna, lämnade Henrik Wrede konungen sin häst. Konungen räddades, men Wrede föll för fiendens angrepp. Detta självuppoffrande mod belönade den tacksamme konungen bl. a. genom att åt hjältens änka och barn som förläning överlämna stora jordområden i östra Nyland. Som en följd härav befinna sig ännu gods i dessa trakter, om än mycket reducerade, i släktens ägo. R. A. Wrede bebrukade själv släktgården Wredeby i Anjala.

Släktens ledande män och kvinnor ha kännetecknats av fosterländskt sinnelag och samhällsansvar, respekt för traditionen och aktiv omsorg om de lidande. Här må blott erinras om »fångarnas vän» Matilda Wrede, R. A. Wredes syssling och svägerska. Ett annat släktdrag möter oss i en nedärvd varm religiositet. Även här framträda intressanta historiska sammanhang. Med de karolinska fångarna, som under vistelsen i Sibirien gripits av en religiös väckelse och uppehållit förbindelser med den halleliska pietismen,

kommo starka religiösa inflytelser till hemlandet. Denna gren av 1700-talets väckelserörelse fick en central härd inom några östnyländska adelsfamiljer, bland dem släkten Wrede. Det religiösa arvet har av många företrädare av denna tradition omfattats med djup personlig övertygelse och hängivenhet. R. A. Wrede såg i detta arv en välsignelse, som han önskade se fortplantad till kommande generationer. Hans bror arkitekten, friherre K. A. Wrede, var som lekmannapredikant aktivt med i det religiösa arbetet.

Rabbe Axel Wrede hade valt juristens bana. År 1885 blev han professor i civillagfarenhet och romersk rätt vid Helsingfors universitet — professurens ämnesområde förändrades senare till civilprocessrätt samt romersk rätt och juridisk encyklopedi. Som akademisk lärare åtnjöt han stort anseende, och hans vetenskapliga produktion var omfattande och förnämlig. Dess tyngdpunkt ligger inom processrätten. Wredes arbeten präglas — så vittna fackmännen — av kritisk skärpa, moderation, sinne för juridikens praktiska tillämpning och stilistisk talang. Hans betydelse för processrättens uppkomst och utveckling är erkänd även i Sverige. Många vittnesbörd om uppskattning kommo Wrede till del, jämväl i Skandinavien och Tyskland. Han var hedersdoktor vid flera universitet, bl. a. i Lund. Redan i slutet av 1880-talet uppmanades han att söka en professur i Uppsala, och senare — det var då han 1905 återvände från sin landsförvisning — mottog han en förfrågan, om han ville mottaga kallelse till professuren i processrätt vid Stockholms högskola. Wrede fann kallelsen hedrande och lockande men avböjde den. Visst var Finlands politiska ställning osäker och hotande, men han fann det orätt att frivilligt övergiva sitt fädernesland »i dess nödställda och farliga belägenhet», »så länge möjlighet förefanns att hemma vara till något gagn».

I det politiska livet inträdde Wrede redan som 26-åring, då han som representant för sin ätt i ridderskapet och adeln var med vid 1877—78 års lantdag. Denna aktiva politiska verksamhet sträckte sig ända fram till tiden för Finlands politiska frigörelse. Under en för fosterlandet brydsam tid lät Wrede förmå sig att ännu 1917 inträda i enkammarlantdagen. Och under 1930-talet, då åldern i yttre avseende tog ut sin rätt — Wrede dog 1938 —, publicerade han i dagspressen uppsatser i samhällets och fosterlandets stora frågor, uppsatser som genom sin klarhet, inre konsekvens och övertygelsefasthet mottogos av vida kretsar med beundran och förtroende.

Wredes namn är oskiljaktigt knutet till den rättskamp, till vilken

Finland tvingades genom Tsar-Rysslands förtrycksåtgärder och strävan att, med förbiseende av Finlands särställning i det ryska riket, kränka dess av kejsarna med ed bekräftade västerländska rättsordning.

Wredes vidsträckta historiska och juridiska kunskaper, hans fosterländska patos och aldrig svikande rättskänsla gjorde honom till en av ledarna i denna rättsstrid. Han gjorde en viktig insats i det arbete, vars uppgift var att för allmänheten uppvisa det olagliga i regeringens och tjänstemännens för vår rättsordning nedbrytande åtgärder. Han krävde, att lantdagen, varje gång den sammanträdde, skulle med nya framställningar till monarken an hålla, att grundlagarna skulle hållas i helgd och att de åtgärder eller förhållanden, som icke stodo i överensstämmelse med landets rättsordning, skulle upphävas. Han försvarade de studenter, som deltagit i värnpliktsstrejken — en olaglig värnpliktsförordning hade utfärdats —, och var rådgivare för de präster, som åtalades för att de vägrat att i kyrkorna kungöra den olagliga lagen.

Som många andra av rättsordningens försvarare drabbades Wrede av landsförvisning. Det var 1904. Till en början vistades han inom det ryska riket — i Reval, senare fick han tillstånd att bosätta sig i Tyskland, där biblioteken gävo honom större möjligheter att fortsätta sitt vetenskapliga arbete. Den politiska utvecklingen ledde emellertid till att landsförvisningen blev kortare än avsett var. År 1905 kunde Wrede återupptaga sin akademiska verksamhet i Helsingfors och sitt arbete i lantdagen. Han valdes till universitetets rektor. Men redan några månader senare behövde fosterlandet honom på en viktigare post. Han blev ännu samma år senator och ordförande i justitiedepartementet, den dåvarande högsta domstolen. Fastheten i tolkningen av landets lag, som regeringen framom alla andra borde iakttaga, ledde honom och lika sinnade kolleger in i konflikter, som medförde deras avgång 1909.

Under den följande perioden av sitt liv fullföljde Wrede sin rika vetenskapliga författarverksamhet och sina politiska intressen, samtidigt som vården av fädernegodset krävde tid och krafter. Men ännu en gång skulle ett viktigt och hedrande akademiskt värv läggas i hans händer. När Finlands svenska folkstam tagit det djärva steget att med egna krafter, blott på grundvalen av enskilda donationer, skapa sig ett eget universitet, Åbo Akademi, valdes Rabbe Axel Wrede till dess förste kansler. Det var en oerhörd förmån för Akademien, att Wrede med sin inom och utom landet erkända starka position, sin juridiska och akademiska er-

farenhet trädde i spetsen för den nya högskolan. Förtroendet för honom var allmänt, hans rättrådighet, kunskaper och vidsynthet visade väg för det arbete och den utveckling, som nu begynte. Vid olika tillfällen talade han inspirerande ord om vetenskapens och det akademiska livets krav, om Akademiens uppgifter och framtid. På kanslersposten kvarstod Wrede till år 1930.

Med sin fosterlandskänsla förenade Wrede en varm kärlek till finlandssvensk kultur, svenskt språk och svenska traditioner. Mellan dessa två drag i hans person och livsgärning fanns ingen dissonans: Wrede var djupt övertygad om den svenska kulturens och den svenska folkdelens betydelse för landet. Att bevara och stärka denna kultur tedde sig för honom som en fosterländsk uppgift. Om äktfinskhetens — numera övergivna — strävanden att göra Finlands svenskar till främlingar i sina fäders land skulle lyckas, vore detta, menade Wrede, till skada för fosterlandet. Det var därför för finlandssvenskarna rent av en fosterländsk plikt att hålla fast vid sin rätt att vara den ena av de två likvärdiga nationaliteter, som bilda Finlands folk. Samtidigt var Wrede helt främmande för all avoghet mot den finska folkdelen, med vilken han bl. a. i sin hembygd hade personliga förbindelser. Och han underströk vikten av att Finlands svenskar beredvilligt ställa sig till förfogande, när det allmänna påkallar deras insats.

Wredes oryggliga rättskänsla reagerade icke blott mot ryska förtrycksåtgärder, utan även mot tendenser och opinioner bland hans eget folk, när det gällde avvikelser från lagens krav. Det visade sig t. ex. vid de politiska slitningarna kring maktlagen 1917 och i liknande sammanhang.

Professor Ragnar Furuhjelm har vittnat: »Den stora ledstjärnan för Wredes politiska handlande utgjorde ständigt bevarandet av landets konstitutionella statsskick och dess rättsordning och han kämpade härför utan fruktan och dagtingan.» — — — »Bland lagens och det rättas hjältar i Finland var Rabbe Axel Wrede från början en av de främste, under den sista delen av sitt liv ogensägligen den störste.» »R ä t t a l l t i d v a r a r», var R. A. Wredes valspråk. Hela hans väsen och livsgärning förkroppsligade denna devis. Han var genomträngd av övertygelsen, att sanningens och rättens principer voro oförytterliga, om den enskildes och folkets liv skulle levas på ett människovärdigt sätt.

Det rätta fick för Wrede sin helgd och sin förpliktande myndighet genom att det var ett uttryck för Guds vilja. Det låg en gripande ödmjukhet över den högreste rättskämpens stilla och för-

synta väsen. Denna ödmjukhet hade en personlig grund: Wredes liv uppbars innerst av en barnafrom kristen tro. Idealiteten och den etiska livshållningen voro bestämda av en centralt kristen livsyn. I Luthers bekännelse — i förklaringen till andra trosartikeln — till Jesus Kristus som vår Herre, vilken har frälst oss från allt ont, på det att vi skulle vara hans egna och leva under honom i hans rike, fann Wrede kristendomens summa uttalad. Med »förtjusning» läste han Nathan Söderbloms bok om Luthers lilla katekes. Det pietistiska arvet gav hans fromhet dess innerlighet. Ett nedärvt drag var också den betydelse och vördnad Wrede gav nattvardens sakrament. I sin hembygds kyrka trivdes han som i sin andes hem, och med stort intresse följde han kyrkans gärning i samtiden.

Den som hade förmånen att träda Rabbe Axel Wrede personligt nära, nära även under samtal kring tillvarons och personlighetens innersta frågor, greps av högheten och värmen i hans livsyn, av renheten i hans karaktär, av vidden i hans perspektiv, av den stilla styrkan i den anspråkslöse ädlingens tro. Det var något av gudstjänst att dröja i hans närhet. Ordet om »personligheternas nådemedel» fick liv.